

Conclusies Rik Van Cauwelaert

De verhelderende uiteenzettingen die we net hebben beluisterd, brengen uiteraard nieuwe vragen, nieuwe raadsels naar de oppervlakte. Zo gaat dat met historisch graafwerk als dat van de vier referaathouders.

Hier werd alvast omstandig het tijdgewricht getekend waarin de Frontbeweging ontstond. Want aanvankelijk waren er niet alleen de Vlaamse grieven. Al heel snel na het vastlopen van het front, was er de wrevel over het leven in het slijk en het water in de loopgrachten, over de falende bevoorrading. Bovendien zaten de Belgische soldaten als het ware opgesloten in dat laatste hoekje België achter de IJzer.

Fransen en Britten mochten al eens naar huis, om te herstellen van verwondingen of gewoon met verlof. De Belgische soldaten niet. Alleen officieren kregen de toelating om verder reizen dan de kantonnementen waar soldaten verpoosden. Officieren mochten naar Parijs of zelfs oversteken naar het Verenigd Koninkrijk.

En dan is er dat kanteljaar 1917. Na de attaques à outrances van de Franse generaal Nivelle, de mislukte uitbraakpogingen van de Britten, was de situatie aan het westelijk front zonder meer uitzichtloos. De entente-regeringen waren radeloos. Het was wachten op de Amerikaanse versterking. In de loopgrachten leidde de oorlogsmoeheid van de soldaten tot gemor en opstanden.

Maar de legerleiding bleef ontstellend brutaal. Bij het beluisteren van de uiteenzetting van Victor Scheltiens moest ik onwillekeurig denken aan de slachtpartij in het kamp van La Courtine, een vlek halweg tussen Limoges en Clermont-Ferrand. Daar werd zowat het hele Russische expeditieleger, bijna 10.000 man, door de Fransen opgesloten in een kamp. Dat leger was door de tsaar naar het Franse front gestuurd, wellicht als een deel van de betaling voor wapenleveringen. Na het uitbreken van de Russische februari-revolutie werden die Russen als onbetrouwbaar van het front gehaald. De weerspanningste onder hen eisten na het aftreden van de tsaar hun terugkeer naar huis. Waarop ze door de Fransen onder kanonvuur werden genomen. Doordat in Frankrijk de *raison d'état* het vaak haalt op de nieuwsgierigheid van de historici, bleef de omvang van de slachtpartij in La Courtine tot lang na de oorlog onder de mat. Officieel vielen in La Courtine negen dodelijke slachtoffers. In werkelijkheid ging het om meer dan 100 doden en talloze gekwetsten. En La Courtine is maar één van die drama's die zich achter het front afspelen.

Onder de frontsoldaten bleven dat soort incidenten niet lang geheim. Bovendien, en dat is hier aangetoond, was men aan het front snel en vrij goed geïnformeerd over wat zich elders in de wereld, aan andere fronten, afspeelde. Wat in sommige gevallen de oorlogsmoeheid en opstandigheid van de soldaten nog versterkte. Zo is de frontbeweging perfect op de hoogte van wat in bezet België gebeurde en dus ook van het optreden van de activisten.

In 1917 viel het gemor onder de Vlaamse soldaten niet meer te negeren. De legerleiding wist niet hoe ze daarmee moest omgaan. De legertop kende maar één remedie: repressieve maatregelen. Vooral na het aantreden van de hardvochtige chef van de generale staf generaal Louis Ruquoy.

En dan waren er nog de drijverijen in de Franstalige Belgische pers. Neem het geval van Fernand Neuray, de commentator van *Le Vingtième Siècle*, een heuse Vlamingenhater en een gesel voor de Frontbeweging. De eigenaar van die krant was niemand minder dan eerste minister Charles de Broqueville. Het was dus geen wonder dat de Vlaamsgezinde soldaten aan het front gingen vrezen dat de Vlaamse verwezenlijkingen na de oorlog zouden worden teruggeschroefd en dat er van de gedane beloften weinig in huis zou komen. Dat laatste is overigens wat de Belgische regering in Le Havre onomwonden liet verstaan. Bovendien was koning Albert geen klein beetje bevreesd voor de Waalse, Franstalige tegenreacties. Zo kreeg hij in volle oorlog een brief van de Luikse liberaal Charles Magnette, een kopstuk van de Groot-Oostenloge. Daarin werd bedreigd met aansluiting bij Frankrijk mochten de Walen ooit de wil van de Vlaamse meerderheid moeten ondergaan. Na de oorlog zou Magnette, die nooit minister was geweest, minister van Staat worden.

Het tragische aan de brievenactie van de Frontbeweging was dat zij zich aandienden bij drie instanties, drie figuren, koning Albert, kardinaal Mercier en paus Benedictus XV, die als het erop aankwam elkaar nodig hadden, ondanks hun soms verregaande meningsverschillen. En dus bleven die uiteindelijk doof voor de Vlaamse klachten.

De brief geschreven door Verschaeve naar Mercier was ongemeen moedig, al was het maar omdat hij heel duidelijk de houding van de kardinaal bekritiseerde. Zijn kritiek verschilde trouwens niet veel van die van het Vaticaan, zoals we hier vandaag van Frans-Jos Verdoodt hebben vernomen.

Mercier was ook zonder de frontbrief perfect op de hoogte van de toestand achter de IJzer. Hij beschikte over de rapporten van legeraalmoezenier Jan Marinis, die we intussen allemaal kennen.

Romain Vanlandschoot heeft hier duidelijk gemaakt dat Mercier van bij het uitbreken van de oorlog cavalier seul speelde. Zijn patriottische herderlijke kerstbrief **Vaderlandsliefde en Standvastigheid**, die op nieuwjaarsdag 1915 in alle kerken in bezet België werd voorgelezen, zat koning Albert zonder meer dwars. Ook het Vaticaan was ermee verveeld. De Belgische monseigneur Deploige, die in Rome gehoor zocht bij de bevoegde instanties om de paus te bewegen tot een veroordeling van de Duitse inval, kreeg daar het bekende antwoord: 'Hoe wilt u dat de paus de Duitsers veroordeelt voor hun optreden in België, terwijl de Russen in Galicië katholieken vermoorden.' De paus zat met de houding van Mercier des te meer mee verveeld, omdat op dat moment in Rome een ware propagandaoorlog woedde. De meeste katholieke kranten kregen geheime fondsen toegeschoven van de Duitsers. Italië had toen

nog niet het ententekamp gekozen. In het beste geval kon de paus Mercier beloven dat de katholieke pro-Duitse kranten met terughoudendheid over België zouden berichten.

Maar naast de wrevel die de ultrapatriot Mercier opwekte in pauselijke kringen, waar men kennelijk gevoeliger was voor de Vlaamse klachten dan in Mechelen, was er de gespannen relatie van de kardinaal met de koning. Albert ijverde geruime tijd om tot een aparte vrede te komen met de Duitsers. Wat Leopold III later de bedenking ontlokte dat hij ongetwijfeld voor het vuurpeloton zou zijn beland, mocht hij zich tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben gedaan wat zijn vader zich in 14-18 veroorloofde. Alberts pogingen lekten finaal uit bij de verbijsterde bondgenoten in Parijs en Londen en werden prompt afgebroken.

En de Belgische regering in Le Havre in dit alles? Er waren dan wel figuren in die regeringskringen die contacten onderhielden met de Frontbeweging, zoals Gustaaf Sap en Prosper Poullet. Niettemin bestempelde Rik Borginon die regering als “een kwakzalverskomiteit”. Hij was niet de enige die zich zo laatdunkend uitliet. In zijn *Journal d'un attaché d'ambassade* citeert de Franse schrijver-diplomaat Paul Morand generaal Henri Berthelot, een stafmedewerker van generaal Joffre, die de Belgische premier Broqueville en de minister van Buitenlandse Zaken Eugène Beyens omschreef als ‘deux prétentieux imbéciles’. Want zo stelden ze zich volgens de Fransen aan in de contacten met de Amerikaanse president Woodrow Wilson.

We hebben het hier vernomen: alle pogingen van de Frontbeweging, die al snel ondergronds moest, om voor hun klachten en eisen gehoor te krijgen, bleken vruchteloos.

Meteen na de oorlog spatte de ontgoocheling en woede letterlijk van de eerste bladzijde van het eerste nummer van het frontersblad *Vrij Vlaanderen*, dat in januari 1919 verscheen. Daar werd de bekende karikatuur afgedrukt waarop aan de ene kant koning Albert is te zien die kardinaal Mercier decoreert, en aan de andere kant een berg kruisen en een zerk met daarop het bekende AVV-VVK en ‘Hier liggen hun lijken als zaden in 't zand, hoop op den oogst, o Vlaanderenland’

Voor het geval de lezer de tekening niet zou begrijpen, stond er een onderschrift bij: ‘Franskiljons en patriottards krijgen kruisen op hun borst. Zij leven van het vaderland. Vlamingen krijgen kruisen op hun graf. Zij stierven voor het vaderland’.

Waarna nog maar eens een open brief aan koning Albert volgde waarin voor de Vlamingen werd geëist wat de Tsjechen en Slowaken wel werd gegund. Ook Mercier kreeg ervan langs. Onder de titel ‘Onze Nieuwjaarsgroet’ stond te lezen: ‘In de bebloede handen van de loge, die wild-grijnzende sekte, heeft de man die zijn kerkelijk gezag tot een gesel van Vlaanderen heeft omgewerkt, zijn purpergeganteerde handen gelegd, ter vernietiging van ons Vlaamse ras.’

Na de oorlog vonden koning Albert en kardinaal Mercier elkaar in de afwijzing van de eisen van de Vlaamse Beweging, zoals de vernederlandsing van de universiteit van Gent.

In 1920 nog schreef Mercier in een herderlijke brief aan de bisschoppen: **‘En matière d’enseignement moyen et supérieur, les catholiques flamands doivent faire confiance à leurs évêques et ne pas contrarier leurs efforts par des revendications impatientes.’**

Met wat we hier vandaag hebben vernomen kunnen we alleen besluiten dat de frontarts en officier Jozef Verduyn, die hier door Luc Vandeweyer werd geciteerd uiteindelijk gelijk kreeg met zijn voorspelling over een verdeeld land. De koppige Mercier, en met hem koning Albert en de naoorlogse regeringen, hebben door een halsstarrige afwijzing van de Vlaamse eisen een communautaire scheuring veroorzaakt die geleid heeft tot de doorbraak van een anti-Belgisch Vlaams-nationalisme, dat in de jaren deels zou omslaan in een extreemrechts Vlaams-nationalisme. De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht zou hiervoor een krachtige brandversneller blijken.

Want het waren heus niet alleen fronters die na de oorlog ontgoocheld en woedend naar huis terugkeerden. Om dat aan te tonen wil ik een persoonlijke noot aan toevoegen.

Onlangs, bij het rangschikken van het archief van mijn oudoom, de dichter en schrijver Gust Van Cauwelaert vond ik een mapje met daarop in potlood ‘nooit publiceren’. Daarin zaten drie gedichten, netjes uitgetypt. Het eerste was gericht **“Tot Koning Albert”** en is gedateerd 11 juli 1919. Twee andere gedichten **“Aan Heer van Havere”** en **“Voor onze regering”**, bleven ongedateerd, maar werden wellicht geschreven tijdens zijn lang herstel in Frankrijk van een zware shrapnellwonde aan de longen.

De toon van de gedichten laat geen twijfel over zijn woede. Aan koning Albert wordt gevraagd of hij nog op zijn troon zit en nog de kracht voelt om ‘te breken lafheid, onwil en verzet’?

Het lange gedicht **Voor de regering** begint als volgt:

Hoelang nog belooft ge ons met zeegnenden mond

En smijt ons wat brood lijk een hongrigen hond,

En paait ons: “Wat roept ge nu koppig om recht,

Leert harden en buigen, leert zwijgen en vecht.’

En het in woede geschreven gedicht eindigt met:

...

Want dulden wordt lafheid en smeken een hoon.

Eerst krijgen de rijnlandsche schurken hun loon

Dan drijven we op ’t dansen van trommel en fluit.

De schaamteloze Heeren van Havere er uit.

Gust Van Cauwelaert had wel tal van vrienden in de Frontbeweging, maar hij maakte er geen deel van uit. Toch wilde ik u deze citaten niet onthouden.